

Thomas Bernhard

Hukkasaaja

Saksa keelest tõlkinud Mati Sirkel

SA Kultuurileht

Tõlgitud väljaandest:

Thomas Bernhard

Der Untergeher

Suhrkamp Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1988

Tõlke ilmumist on toetanud

 Federal Ministry
Republic of Austria
Arts, Culture,
Civil Service and Sport

Toimetanud Katrin Kern

Korrektuuri lugenud Lauri Eesmaa

Kujundanud Maris Kaskmann

Küljendanud Astrid Värv

© Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1983

© Tõlge eesti keelde ja järelsõna. Mati Sirkel ja Loomingu Raamatukogu, 2021

© Kaanefoto. Monozigote, CC-BY-SA-4.0, Vikipeedia, 1987

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull,

Ilona Martson, Mati Sirkel, Marek Tamm, Udo Uibo, Vaapo Vaher

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn

Tel: 627 6425

E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkinud Pakett

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-616-53-6 (trükis)

ISBN 978-9916-616-54-3 (epub)

Pikalt ette plaanitud enesetapp,
mõtlesin ma, mitte mingi spontaanne
meeleheitetegu.

Ka Glenn Gould, meie sõber ja sajandi tähtsaim klaverivirtuoos, elas ainult viiekümne ühe aastaseks, mõtlesin ma võõrastemajja sisse astudes.

Ainult et tema ei tapnud end nagu Wertheimer, vaid suri, nagu öeldakse, *loomulikku surma*.

Neli ja pool kuud New Yorki ja aina uuesti „*Goldbergi variatsioonid*“ ja „*Fuugakunst*“, neli ja pool kuud *Klavierexerzitien*, nagu Glenn Gould ikka ja jälle ainult saksa keeles ütles, mõtlesin ma.

Täpselt kahekümne kaheksa aasta eest elasime Leopoldskronis¹ ja õppisime Horowitzi² juures ja ühe läbinisti vihmase suve jooksul õppisime (mis Wertheimerisse ja minusse puutub, aga Glenn Gouldi muidugi mitte) Horowitzi käest rohkem kui varasema kaheksa aastaga Mozarteumis ja Viini Akadeemias. Horowitz tegi kõik meie professorid pihuks ja põrmuks. Kuid need kohutavad õpetajad olid vajalikud olnud, et Horowitzist aru saada. Kaks ja pool kuud sadas lakkamatult ja meie olime Leopoldskronis oma tubadesse sulgunud ning töötasime ööd ja päevad, (Glenn Gouldi!) unetus oli muutunud meie otsustavaks seisundiks, öösel harjutasime kätte, mida Horowitz oli meile päeval õpetanud. Me peaaegu ei söönudki ja meil polnud kogu selle aja kestel ka seljavalusid, mis olid meid muidu ikka piinanud, kui me oma vanade professorite juures õppisime; Horowitzi juures ei tulnud need seljavalud üldse esile, sest me õppisime nii intensiivselt, et nad ei saanud esile tulla. Kui olime Horowitzi juures õppimisega lõpule jõudnud, oli selge, et Glenn oli juba parem klaverimängija kui Horowitz ise, ühel

1 Salzburgi linnaosa. – *Siin ja edaspidi tõlkija märkused*.

2 Vladimir Horowitz (1903–1989), Ukraina juudi päritolu Ameerika pianist.

hetkel jäi mulle mulje, et Glenn mängib Horowitzist paremini, ja sellest hetkest peale oli Glenn minu jaoks tähtsaim klaverimängija kogu maailmas, nii palju klaverimängijaid, kui ma sellest hetkest peale kuulsingi, ükski ei mänginud nii nagu Glenn, isegi Rubinstein, keda ma olen alati armastanud, polnud parem. Wertheimer ja mina olime võrdsest head, ka Wertheimer ütles ikka ja jälle, et Glenn on parim, kuigi me ei söandanud veel öelda, et ta on *sajandi parim*. Kui Glenn Kanadasse tagasi läks, olime *oma Kanada sõbra* tõepoolest kaotanud, me ei arvanud, et teda iial veel näeme, tema kunst oli talle selliseks kinnismõtteks muutunud, et me pidime oletama, et ta ei suuda selles seisundis enam kaua vastu panna ja sureb varsti. Aga kaks aastat pärast seda, kui olime koos temaga Horowitzi juures õppinud, mängis Glenn Salzburgi festivalil „Goldbergi variatsioone“, mida oli kaks aastat varem koos meiega Mozarteumis ööd ja päevad harjutanud ning aina uuesti kätte õppinud. Pärast tema kontserti kirjutasid lehed, et veel *ükski* pianist pole mänginud „Goldbergi variatsioone“ nii kunstiküllaselt, niisiis kirjutasid nad pärast tema Salzburgi-kontserti seda, mida meie olime juba kaks aastat varem väitnud ja teadnud. Me olime Glenniga kokku leppinud kohtuda pärast kontserti Maxglani *Ganshofis*, vanas ja mulle armsas võõraste-majas. Me jõime vett ega rääkinud midagi. Kõhklematult olin ma meie taaskohtumisel Glennile öelnud, et meie, Wertheimer (kes oli Viinist Salzburgi tulnud) ja mina, polnud hetkekski uskunud, et me teda, Glenni, veel kord näeme, meil oli ikka vaid see üksainus mõte peas olnud, et pärast Salzburgist tagasipöördumist leiab Glenn Kanadas kiiresti otsa oma *kunstihulluse*, oma *klaveriradikalismi* kätte. Ma olin talle tõesti öelnud sõna *klaveriradikalism*. *Minu klaveriradikalism*, ütles Glenn siis aina uuesti, ja ma tean, et ta kasutas neid sõnu ikka jälle ka Kanadas ja Ameerikas. Juba tookord, seega peaaegu kolmkümmend aastat enne oma surma, ei armastanud Glenn ühtki heliloojat rohkem kui Bachi, teisel kohal oli Händel, Beethovenit ta põlgas; kui *tema* Mozartist rääkis, polnud koguni Mozart see, keda mina armastasin nagu ei kedagi teist, mõtlesin ma võõrastemajja sisse astudes. Ühtki klaveriheli ei toonud Glenn iial kuuldavale ilma kaasa laulmata, mõtlesin ma, ühelgi teisel klaverimängijal pole eales seda kommet olnud. Oma kopsuhaigusest rääkis ta nii, nagu oleks see tema teine kunst. Et meil oli samal ajal see haigus olnud ja siis alatiseks jäänud, mõtlesin ma, ja et lõppude lõpuks oli ka Wertheimer selle meie haiguse saanud.

Aga Glenn ei leidnud otsa selle kopsuhaiguse kätte, mõtlesin ma. Glenni tappis väljapääsmatus, millesse ta end peaaegu neljakümne aasta jooksul *sisse mängis*, mõtlesin ma. Tema ei loobunud klaverimängust, mõtlesin ma, muidugi mitte, samas kui Wertheimer ja mina sellest loobusime, sest ei teinud sellest niisugust meeletust nagu Glenn, kes ei pääsenud sellest meeletusest enam välja, kes isegi ei soovinud sellest meeletusest välja pääseda. Wertheimer pani oma *Bösendorferi* klaveri Dorotheumis oksjonile, mina kinkisin oma *Steinway* ühel päeval üheksa-aastasele õpetajatütrel Neukirchenis Altmünsteri lähedal, et klaver mind enam ei piinaks. Õpetajatütar muutis minu *Steinway* lühima ajaga vrakiks, mulle see tõik haiget ei teinud, vastupidi, ma silmitsesin seda nürimeelset hävitustööd perversse lõbuga. Nagu Wertheimer ise aina ütles, oli tema siirdunud *vaimuteadusse*, mina olin alustanud oma *kängumisprotsessi*. Ilma muusikata, mida ma järsku ei suutnud taluda, ma kängusin, ilma *praktilise* muusikata, *teoreetiline* oli esimesest hetkest peale mulle ainult laastavat mõju avaldanud. Hoobilt olin ma klaverit vihkama hakanud, omaenda klaverit, ma ei suutnud end enam mängimas kuulda; ma ei tahtnud enam oma muusikariista *pilastada*. Nii otsisin ma ühel päeval õpetaja üles, et anda talle teada oma kingitusest, oma *Steinway*st, olin kuulnud, et ta tütrele olewat klaveri peale annet, ütlesin ma talle ja teatasin *Steinway* transportid tema majja. Ma olin *õigeaegselt* veendumusele jõudnud, et ma ise ei sobi virtuoosikarjäärriks, olin ma õpetajale öelnud; kuna mina tahan kõiges ikka vaid *ülimat*, pean ma oma klaverist lahkuma, sest sellel ei saavuta ma kindlasti *ülimat*, nagu ma olin järsku taibanud, ja nii on endastmõistetav, et ma annan oma klaveri tema andeka tütre käsutusse, mitte ainuski kord ei tõsta ma enam oma klaveri kaant üles, olin ma öelnud jahmunud õpetajale, üsna lihtsakoelisele mehele, kes on abielus veelgi lihtsakoelisema naisega, pärit samuti Neukirchenist Altmünsteri lähedal. Transportikulud võtan ma mõistagi enda kanda! olin ma öelnud õpetajale, kes on mulle lapsepõlvest peale tuttav ja lähedane, nii ka tema lihtsameelsus, et mitte öelda rumalus. Õpetaja võttis mu kingituse *otsekohe* vastu, mõtlesin ma võrastemajja sisse astudes. Ma polnud hetkekski tema tütre andesse uskunud; kõigi maaõpetajate laste kohta väidetakse ikka, nagu oleks neil annet, enne kõike muusikaannet, aga tegelikult pole neil millekski annet, kõik need lapsed on alati täiesti andetud, ja kui üks säärane laps oskabki flööti

puhuda või tsitrit näppida või klaveril klimberdada, siis pole see veel tõend andekuse kohta. Ma teadsin, et annan oma kallihinnalise instrumendi absoluutse väärituduse käsutusse, ja just seepärast lasksin ma selle õpetaja juurde viia. Õpetajatütar rikkus mu klaveri, ühe parimatest üldse, ühe haruldasima ja seega otsituima ja seega ka kalleima, lühima ajaga ära, tegi ta kasutuskõlbmatuks. Aga just sellist oma armastatud Steinway ärarikkumise asjakäiku olin ma ju *tahtnud*. Wertheimer siirdus vaimuteadustesse, nagu ta ikka ja jälle ütles, mina sisenesin oma kängumisprotsessi ja klaverit õpetajamajja toimetades olin ma selle kängumisprotsessi kõige paremal viisil sisse juhatanud. Wertheimer aga mängis pärast seda, kui mina olin oma Steinway õpetajatütrele kinkinud, veel aastaid klaverit, sest ta uskus veel aastaid, et suudab klaverivirtuoosiks saada. Muide, ta mängis tuhat korda paremini kui enamik meie avalikult esinevaid klaverivirtuoose, aga lõpuks polnud teda rahuldanud olla parimal juhul selline klaverivirtuoos nagu kõik teised Euroopas, ning ta oli lõpu teinud ja vaimuteadustesse siirdunud. Mina ise, arvan ma, olin mänginud veel paremini kui Wertheimer, aga ma poleks kunagi suutnud mängida nii hästi nagu Glenn, ja sel põhjusel (niisiis samal põhjusel nagu Wertheimergi!) olin ma klaverimängust ühtäkki loobunud. Oleksin pidanud Glennist paremini mängima, aga see polnud võimalik, oli välistatud, seega loobusin ma klaverimängust. Ühel aprillipäeval – ma ei tea enam täpselt, millisel – ärkasin üles ja ütlesin endale: *ei mingit klaverimängu enam*. Ja ma ei puudutanudki instrumenti enam. Läksin otsemaid õpetaja juurde ja teatasin talle klaveri transpordist. Nüüdsest pühendan end filosoofilistele asjadele, mõtlesin ma õpetaja juurde minnes, ehkki mul ei saanud mõistagi olla vähimatki aimu, mis need filosoofilised asjad on. Ma pole absoluutselt mingi klaverivirtuoos, ütlesin ma endale, pole interpret, pole reprodutseeriv kunstnik. Pole üldse kunstnik. Selle mõtte allakäimus oli mind jalamaid köitnud. Kogu aeg teel õpetaja juurde olin ma ikka ja jälle öelnud neid kolme sõna: *pole üldse kunstnik! Pole üldse kunstnik! Pole üldse kunstnik!* Kui ma poleks Glenn Gouldiga tutvunud, poleks ma tõenäoliselt klaverimängust loobunud ja oleksin saanud klaverivirtuoosiks, ja vahest koguni üheks maailma parimatest klaverivirtuoosidest, mõtlesin ma võõrastemajas. Parimat kohates peame loobuma, mõtlesin ma. Glenniga tutvusin ma kummalisel kombel Mönchsbergil, oma lapsepõlvemäel. Ma olin teda küll juba varem

Mozarteumis näinud, kuid polnud temaga sõnagi vahetanud enne seda kohtumist Mönchsbergil, mida nimetatakse ka enesetapumäeks, kuna see on enesetapuks sobilik nagu ei miski muu ja iga nädal kukutab ju ka vähemalt kolm või neli inimest end selle otsast sügavikku. Enesetapjad sõidavad mäe sees oleva liftiga üles, astuvad paar sammu ja hüppavad alla linna. Tänavale lömaks kukkunud on mind alati köitnud ja ma ise olen (nagu muide Wertheimeri!) väga tihti Mönchsbergile roninud või üles sõitnud selle kavatsusega, et mäe otsast alla hüpata, aga ma ei hüpanud alla (nagu ka Wertheimer mitte!). Mitu korda olin ma (nagu ka Wertheimer!) end juba hüppevalmis seadnud, aga ei hüpanud, nagu Wertheimeri. Ma pöördusin ümber. Loomulikult on seni rohkemad ümber pöördunud, kui on allahüpanuid, mõtlesin ma. Glenni kohtasin ma Mönchsbergil niinimetatud *Kohtunikukünkal*, kust avaneb parim vaade Saksamaale. Ma olin teda kõnetanud, olin öelnud, et *me mõlemad õpime Horowitzi juures. Jah*, oli ta vastanud. Me vaatasime alla Saksamaa tasandikule ja Glenn võttis kohe jutuks „*Fuugakunsti*“. Ma sattusin üliintelligentse teaduseinimese otsa, olin ma mõelnud. Tal on Rockefelleri stipendium, ütles ta. Ta isa on muuseas rikas mees. Loomanahad, ütles ta, rääkides paremat saksa keelt kui meie kaastudengid Austria provintsist. Önn, et Salzburg asub siin ja mitte neli kilomeetrit edasi allpool Saksamaal, ütles ta, Saksamaale poleks ma läinud. See oli esimesest silmapilgust peale *vaimusõprus*. Enamikul isegi kõige kuulsamatest klaverimängijatest pole nende kunstist aimugi, ütles ta. Aga nii on see kõigis kunstiliikides, ütlesin mina, täpselt samuti maalikunstis, kirjanduses, ütlesin mina, filosoofidki pole filosoofiast teadlikud. Enamik kunstnikke pole oma kunstist teadlikud. Neil on kunstist diletantlik arusaam ja nad jäävad eluajaks diletantismi külge rippu, isegi need maailma kuulsaimad. Me olime teineteisest kohe aru saanud, esimesest hetkest peale, seda pean ütleva, tundsin oma vastuolude ligitõmmet, mis olid tõepoolest kõige vastandlikumad meie endastmõistetavas ja ühesuguses *arusaamas kunstist*. Alles paar päeva pärast seda kohtumist Mönchsbergil sattusime kokku Wertheimeriga. Glenn, Wertheimer ja mina, kes me olime esimesed kaks nädalat lahus elanud, kõik täiesti sobimatutes vanalinna korterites, üürisime endale lõpuks oma Horowitzi-kursuse ajaks Leopoldskronis maja, kus võisime teha, mida hing ihaldas. Vanalinnas oli kõik mõjunud meile halvavalt, õhku ei võinud hingata, inimesi ei võinud välja kannatada, müüride

niiskus oli kahjustanud nii meid kui ka meie klavereid. Üleüldse suut-
sime Horowitzi-kursust jätkata ainult seetõttu, et kolisime välja linnast,
mis tegelikult on kõige kunsti- ja vaimuvaenulikum, mida annab ette
kujutada, nürimeelne kolgas lollide inimeste ja külmade müüridega,
mille vahel kõik muutub ajapikku nürimeelseks, eranditult. Meie pääse-
tee oli kraam kokku pakkida ja Leopoldskroni kolida, mis tookord oli
veel roheline aas, kus karjatati lehmi ja mis oli sadade tuhandete lindude
kodupaik. Salzburgi linn ise, mis praegu, pisima sopini värskelt üle
võõbatud, on veel palju koledam kui tookord kahekümne kaheksa
aasta eest, oli ja on kõige vastu, mis inimeses leidub, ja hävitab selle
ajapikku, selle olime otsekohe ära tundnud ja lahkunud sealt
Leopoldskroni. Salzburglased on alati olnud kohutavad nagu nende
kliimagi, ja kui ma praegu sellesse linna sattun, siis mitte ainult ei leia
mu hinnang kinnitust, vaid kõik on veel palju kohutavamgi. Aga just
selles vaimu- ja kunstivaenulikus linnas Horowitzi juures õppida oli
kindlasti suurim eelis. Kui keskkond, kus me õpime, on meile vaenu-
lik, siis õpime paremini kui mõnes sõbralikult meelestatus, õppiija
talitab ikka hästi, valides õpipaiga, mis suhtub temasse vaenulikult,
mitte aga sellise, mis suhtub temasse sõbralikult, sest temasse sõbra-
likult suhtuv koht võtab talt ära suure osa õpingutele keskendumisest,
temasse vaenulikult suhtuv seevastu võimaldab talle saajaprotsendilisi
õpinguid, sest ta *peab* neile õpinguile keskenduma, et mitte meelt heita;
selles suhtes tuleb Salzburgi nagu tõenäoliselt kõiki teisigi niinimeta-
tud ilusaid linnu absoluutselt õpinguteks soovitada, seda küll, et ainult
tugevale iseloomule, nõrk iseloom leiab seal lühima ajaga tingimata
otsa. Kolm päeva oli Glenn olnud selle linna *võlust* sisse võetud, siis
nägi järsku, et see võlu on petukraam, nagu öeldakse, et see ilu on
tegelikult eemaletõukav ja inimesed selles eemaletõukavas ilus labased.
Eel-Alpide kliima tekitab meelega inimesi, kes langevad juba väga
varakult nürimeelsuse rüppe ja *lähevad aja jooksul tigidaks*, ütlesin
ma. Kes siin elab, teab seda, kui ta aus on, ja kes siia tuleb, näeb seda
lühikese ajaga ja peab lahkuma, enne kui tema jaoks liiga hilja on, kui
ta ei taha saada selliseks nagu need nürimeelsed elanikud, nagu need
meelega salzburglased, kes tapavad oma nürimeelega kõik, kes
pole veel sellised nagu nad ise. Algul oli ta mõelnud, kui ilus oleks siin
üles kasvada, aga juba kaks, kolm päeva pärast saabumist oli see paist-
nud talle luupainajana, kui peaks siin sündima ja üles kasvama,

täiskasvanuks saama. See kliima ja need müürid suretavad tundlikkuse, ütles ta. Mul polnud enam midagi lisada. Leopoldskronis ei saanud selle linna vaimuvaesus meile enam ohtlikuks muutuda, mõtlesin ma võõrastemajja sisse astudes. Tegelikult polnud see ainult Horowitz üksi, kes mulle oma ülimalt konsekventsusega klaverimängu õpetas, vaid ka igapäevane läbikäimine Glenn Gouldiga Horowitzi juures õppides, mõtlesin ma. Need kaks tegid mulle muusika, muusika mõiste üldse võimalikuks, mõtlesin ma. Mu viimane õpetaja enne Horowitzi oli olnud Wührer³, üks neid õpetajaid, kes lämmatavad sind keskpärasusega, hoopiski rääkimata varem lõpetanutest, kel kõigil on väljapaistvad nimed, nagu öeldakse, kes aina esinevad suurtes linnades ja kelle käes on kõrgepalgalised õppetoolid meie kuulsates akadeemias, aga nad pole muud kui klaverit mängivad hukatusseviijad, kellel pole aimugi muusika mõistest, mõtlesin ma. Kõikjal mängivad ja istuvad need muusikaõpetajad ning ruineerivad tuhandeid ja sadu tuhandeid muusikaõpilasi, otsekui oleks nende eluülesandeks lämmatada noorte muusikainimeste erakordne anne juba eos. Kusagil ei valitse selline vastutustundetus kui meie muusikaakadeemias, mis uuemal ajal kutsuvad end muusikaülikoolideks, mõtlesin ma. Kahekümnest tuhandest muusikaõpetajast on ainult üks ideaalne. Horowitz oli see ideaalne, mõtlesin ma. Kui Glenn oleks suvatsenud, oleks tema selline olnud. Glennil nagu Horowitzilgi oli ideaalne tunnetus ja ideaalne mõistus selle õpetuse jaoks, selle kunstivahendamise eesmärgi tarbeks. Igal aastal asuvad kümned tuhanded muusikaüliõpilased teele muusikaülikoolide nürimeelsusse ja nende kvalifitseerimata õpetajad viivad nad hukatusse, mõtlesin ma. Teatud asjaoludel saavad nad kuulsaks ja pole ometi midagi mõistnud, mõtlesin ma võõrastemajja sisse astudes. Saavad Guldaks⁴ või Brendeliks⁵ ja pole ometi midagi. Saavad Gilelsiks⁶ ja pole ometi midagi. Kui Wertheimer poleks Glenni kohanud, oleks temastki kindlasti saanud üks meie tähtsaimaid klaverivirtuoose, mõtlesin ma, ta poleks pidanud kuritarvitama vaimuteadusi nagu mina filosoofilisi asju, sest nagu mina juba aastakümneid kuritarvitan filosoofiat või filosoofilisi asju, kuritarvitas Wertheimer kuni lõpuni välja

3 Friedrich Wührer (1900–1975), Saksa-Austria pianist.

4 Friedrich Gulda (1930–2000), Austria pianist ja helilooja.

5 Alfred Brendel (sünd 1931), Austria pianist.

6 Emil Gilels (1916–1985), juudi päritolu Nõukogude pianist.

niinimetatud vaimuteadusi. Ta poleks oma sedeleid täis kirjutanud, mõtlesin ma, nagu mina kirjutasin oma käsikirju – vaimukuritegu, nagu ma mõtlesin võõrastemajja sisse astudes. Me tahame klaverivirtuoosideks saada ning saame sorijateks ja tuhnijateks vaimuteadustes ja filosoofiates ning mandume. Kuna me ei läinud äärmuseni ja äärmusestki kaugemale, mõtlesin ma, ja loobusime, nähes oma eriala geeniust. Aga kui aus olla, siis poleks ma ka iialgi võinud klaverivirtuoosiks saada, sest tegelikult ei tahtnud ma kunagi klaverivirtuoos olla, kuna mul olid selle suhtes ikka suurimad reservatsioonid ja oma kängumisprotsessis ma üksnes kuritarvitasin klaverivirtuoosiks olemist, algusest peale pidasin ma klaverimängijaid ikka naeruväärseks; eksitatusena oma täiesti erakordsest andest klaveri vallas, sundisin ma selle klaverimängu sisse ja siis, pärast pooleteise aastakümne pikkust piina, kihutasin selle sealt välja, ühtäkki, süümetult. Pole minu moodi tuua oma eksistents ohvriks sentimentaalsusele. Ma pahvatasin naerma ja lasksin klaveri õpetaja majja transportida ning mu naerulagin selle klaveritranspordi üle lõbustas mind veel päevi, see on tõde, ma naersin oma klaverivirtuoosikarjääri üle, mille ma üheainsa hetkega hävitasin. Ja tõenäoliselt oli see minu poolt hetkega hävitatud klaverivirtuoosikarjäär vajalik osa mu kängumisprotsessist, mõtlesin ma võõrastemajja sisse astudes. Me katsetame kõige võimalikuga ja jätame selle ikka katki, heidame ühtäkki aastakümneid prügihunnikusse. Wertheimer oli alati aeglasem, polnud kunagi nii kindel oma otsustes kui mina, tema viskas oma klaverivirtuoossuse alles aastaid pärast mind prügihunnikusse ja erinevalt minust ei saanud sellest iial üle, aina uuesti kuulsin teda hädaldamas, et ta poleks pidanud klaverimängust loobuma, oleks pidanud edasi mängima, teataval määral olevat selles süüdi *mina*, ikka tema eeskuju tähtsates küsimustes, eksistentsiaalsetes otsustes, ütles ta ükskord, mõtlesin ma võõrastemajja sisse astudes. Mulle ja Wertheimerile olid tapvad olnud Horowitzi õppetunnid, kuid Glennile tema geniaalsus. Mitte Horowitz polnud tapnud Wertheimeris ja minus seda, mis puutub klaverivirtuoossusse ja tegelikult üldse muusikasse, vaid Glenn, mõtlesin ma. Glenn tegi klaverivirtuoossuse meile võimatuks juba sel ajal, mil me mõlemad veel kindlalt oma klaverivirtuoossusse uskusime. Veel aastaid pärast kursust Horowitzi juures olime oma virtuoossusse uskunud, kui see ometi oli surnud juba sel hetkel, mil olime Glenniga tutvunud. Kes teab, kas mina, kui ma poleks

Horowitzi juurde läinud, kuna võtsin kuulda oma õpetajat Wührerit, poleks praegu siiski klaverivirtuoos, üks neid kuulsaid, mõtlesin ma, kes sõidavad terve aasta läbi oma kunstiga Buenos Airese ja Viini vahet. Ja Wertheimer samuti. Kuid jalamaid ütlesin ma endale otsusekindla ei, sest algusest peale vihkasin ma virtuoosielu koos selle kaasnähtustega, ennekõike vihkasin ma massi ees ülesastumist ja nagu ei midagi muud vihkasin ma aplausi, ma ei talunud seda, pikka aega ei teadnud ma, kas ma ei talu kontserdisaalides olevat halba õhku või aplausi või mitte kumbagi neist, kuni mulle sai selgeks, et ma ei suutnud taluda *virtuoosiks olemist* kui sellist ja eeskätt klaverivirtuoossust. Sest ma vihkasin nagu ei midagi muud publikut ja kõike, mis on selle publikuga seotud, ja niisiis vihkasin ma ka virtuoosi ja virtuoose endid. Ja Glenn mängis ju avalikkuse ees samuti vaid kaks või kolm aastat, siis ei kannatanud ta seda enam välja ja jäi koju ja seal, oma Ameerika majas, sai temast parim ja tähtsaim kõigi klaverimängijate seas. Kui me ta kaheteistkümne aasta eest viimast korda üles otsisime, polnud ta juba kümme aastat ühtki avalikku kontserti andnud. Ta oli selle aja sees saanud kõige selgeltnägijalikumaks narriks, oli jõudnud oma kunsti tippu ja oli ainult aja küsimus, millal teda ajurabandus tabab. Wertheimeril oli tookord seesama tunne, et Glennil on jäänud vaid õige vähe aega elada, et ta saab rabanduse, oli ta mulle öelnud. Me veetsime kaks ja pool nädalat Glenni majas, kuhu ta oli endale *studio* sisse seadnud. Nagu Horowitzi-kursuse ajal Salzburgis mängis ta enam-vähem päevad ja ööd läbi klaverit. Aasta, kümme aastat. Ma andsin kahe aastaga kolmkümmend neli kontserti, sellest piisab mulle kogu eluks, oli Glenn öelnud. Wertheimer ja mina mängisime koos Glenniga kella kahest pärastlõunal kuni kella üheni öösel Brahmsi. Glenn oli pannud oma maja ümber kolm valvurit, kes hoidsid inimesi temast eemal. Esialgu polnud me tahtnud talle rohkem kui üheainsa ööbimisega tüli teha, aga siis jäime kaheks ja pooleks nädalaks ning mulle ja Wertheimerile oli taas selgeks saanud, kui õige oli olnud klaverivirtuoossusest loobuda. *Mu armas hukkasaaja*, oli Glenn tervitanud Wertheimerit, Ameerika-Kanada külmaverelisusega oli ta Wertheimerit ikka vaid *hukkasaajaks* nimetanud, mind alati päris kuivalt *filosoofiks*, millest mul polnud lugu. Wertheimer, see *hukkasaaja*, liikus Glenni jaoks alati, lakkamatult huku poole, minu kohta oli Glennil iga hetk ja tõenäoliselt talumatult korrapärasusega suus sõna

filosoof, ja nii olime tema jaoks päris loomulikult *hukkasaaja* ja *filosoof*, mõtlesin ma võõrastemajja sisse astudes. *Hukkasaaja* ja *filosoof* olid tulnud Ameerikasse, et taas näha klaverivirtuoos Glenni, mitte mingi muu sihiga. Ja et veeta neli ja pool kuud New Yorgis. Suuremalt jaolt koos Glenniga. Euroopa järele ta ei igatse, oli Glenn kohe tervituseks öelnud. Euroopa ei tulevat tema jaoks enam kõne alla. Ta on end oma majja *barrikadeerinud*. Eluajaks. See soov barrikadeeruda oli meil kolmel eluaeg ikka olnud. Kõik me kolm olime sündinud barrikadeerumisfanaatikud. Kuid Glenn oli oma barrikadeerumisfanatismis kõige kaugemale jõudnud. New Yorgis elasime Tafti hotelli kõrval, paremat asukohta meie eesmärkide jaoks polnud. Glenn oli lasknud endale ühte Tafti tagatuppa Steinway panna ja mängis seda seal iga päev kaheksa kuni kümme tundi, tihti ka öösel. Ta polnud päevagi klaverimänguta. Wertheimer ja mina armastasime New Yorki algusest peale. See on maailma kauneim linn, kus ühtlasi on parim õhk, ütlesime me ikka ja jälle, mitte kusagil maailmas pole me paremat õhku hinganud. Glenn kinnitas meie tunnet: New York on ainus linn maailmas, kus vaimuinimene võib vabalt hingata, niipea kui ta sellesse saabub. Iga kolme nädala järel tuli Glenn meie juurde ja näitas meile Manhattani varjatud sopp. Mozarteum oli halb kool, mõtlesin ma võõrastemajja astudes, teiselt poolt meile just parim, sest ta avas meie silmad. Kõik ülikoolid on halvad ja see, kus meie käime, on alati kõige halvem, kui ta meie silmi ei ava. Milliseid viletsaid õpetajaid pidime välja kannatama, kes pilastasid meie vaimu. Kunsti eemale peletajad olid nad kõik, kunsti hävitajad, vaimu tapjad, üliõpilaste mõrtsukad. Horowitz oli erand, Markewitsch⁷, Végh⁸, mõtlesin ma. Aga ühest Horowitzist ei piisa veel esmaklassiliseks akadeemiaks, mõtlesin ma. Kõparded valitsesid hoonet, mis oli üle maailma kuulus nagu ei ükski teine ja on veel praegugi; kui ma ütlen, et tulen Mozarteumist, ajavad inimesed silmad suureks. Wertheimer oli nagu Glenni rikaste, mitte lihtsalt jõukate vanemate poeg. Ka minul polnud mingeid majanduslikke muresid. Alati on eelis, kui su sõbrad pärinevad samast keskkonnast ja on samas majanduslikus olukorras, mõtlesin ma võõrastemajja astudes. Kuna meil polnud õieti mingeid rahamuresid, oli meil võimalik olnud vaid

7 Igor Markewitsch (1912–1983), Ukraina sünnipäraga Itaalia-Prantsuse helilooja ja dirigent.

8 Sándor Végh, viiulimängija, temanimelise Ungari keelpillikvarteti rajaja 1940.

õpingutele pühenduda, edendada neid nii radikaalselt, kui iganes võimalik, meil polnud ka midagi muud peas, me pidime ainult lakka-matult teelt koristama oma arengu takistajaid, professoreid ja nende alaväärsust ning koledust. Mozarteum on veel praegugi maailmakuulus, kuid see on mõeldavatest halvim muusikakõrgkool, mõtlesin ma. Aga kui ma poleks Mozarteumi läinud, poleks ma kunagi tuttavaks saanud Wertheimeri ja Glenniga, mõtlesin ma, oma elusõpradega. Ma ei oska praegu enam üldse öelda, kuidas ma muusika juurde jõudsin, minu perekonnas olid kõik ebanusikaalsed, kunstivastased, nad polnud terve elu midagi rohkem vihanud kui kunsti ja vaimu, aga tõenäoliselt oli see andnud mulle otsustava tõuke ühel päeval esialgu üksnes vihatud klaverisse armuda, vahetada perekonna Ehrbar⁹ tõepoolest imepärase Steinway vastu, et vihatud perekonnale alles näidata, et käia seda teed, mis oli neid algusest peale vapustanud. Mitte kunst, mitte muusika, mitte klaverimäng polnud see olnud, vaid üksnes opositsioon omaste vastu, mõtlesin ma. Klaverimängu Ehrbaril olin ma vihanud, vanemad olid selle mulle nagu ka kõigile teistele pereliikmetele peale sundinud, Ehrbar oli olnud nende kunstikeskpunkt ja nad olid jõudnud sellel Brahmsi ja Regeri viimaste paladeni. Seda perekonna kunstikeskpunkti olin ma *vihanud*, kuid isa käest välja pressitud ja kõige kohutavamatel asjaoludel Pariisist kohale toodud Steinwayd olin *armastanud*. Ma pidin Mozarteumi minema, et neile näidata, mul polnud ju muusikast mingit arusaamist ja klaverimäng polnud kunagi olnud mu kirg, aga ma kasutasin seda abinõuna oma vanemate ja kogu perekonna vastu, ma kasutasin selle nende vastu ära ja hakkasin seda nende vastu *valitsema*, päevast päeva paremini, aastast aastasse veelgi suurema virtuoossusega. Nende kiuste läksin ma Mozarteumi, mõtlesin ma võõrastemajas. Meie Ehrbar seisis niinimetatud muusikatoas ja oli nende kunstikeskpunkt, millel nad laupäeva pärastlõunati üksteist üle trumpasid. Steinwayd nad vältisid, inimesed jäid tulemata, Steinway oli Ehrbari ajale lõpu teinud. Sellest päevast peale, mil ma Steinwayl mängisin, polnud minu vanematekodus enam kunstikeskpunkti. Steinway, mõtlesin ma võõrastemajas seistes ja ringi vaadates, oli sihitud minu omaste vastu. Ma läksin Mozarteumi, et neile kätte maksta, mitte mingil muul põhjusel, kui et karistada neid nende kuritegude

9 Klaverimark, tähendus „austatav“.

eest, mida nad olid minu kallal korda saatnud. Nüüd oli neil pojaks kunstnik, nende vaatevinklist jälestusväärne kuju. Ja mina kuritarvitasin Mozarteumi nende vastu, panin kõik selle vahendid nende vastu mängu. Kui ma oleksin nende tellisetehased üle võtnud ja kogu elu nende vanal Ehrbaril mänginud, oleksid nad rahul olnud, aga nii olin ma end neist lahutanud muusikatuppa pandud Steinwayga, mis oli maksnud terve varanduse ja mis oli tõesti tulnud Pariisist meie majja transportida. Kõigepealt olin ma nõudnud Steinwayd, siis, nagu Steinway puhul ainuvõimalik, Mozarteumi. Ma ei lubanud, pean ma praegu tunnistama, mingit vasturääkimist. Olin üleöö otsustanud kunstnikuks saada ja nõudsin kõike. Ma olin nad üle kavaldanud, mõtlesin ma võõrastemajas ringi vaadates. Steinway oli minu bastion nende vastu, nende maailma vastu, pere- ja maailmanürimeelsuse vastu. Ma ei olnud nagu Glenn, vahest koguni Wertheimer, mida ma ei saa sajabrotsendiliselt öelda, klaverivirtuoosiks sündinud, aga ma päris lihtsalt sundisin end selleks, käisin endale peale, mängisin end sellesse sisse, pean ütlema, et suurima hoolimatusega nende vastu. Steinwayga oli mul korraga võimalik olnud nende vastu üles astuda. Meeleheitest nende suhtes olin ma end kunstnikuks teinud, klaverivirtuoosiks, mis oli olnud kõige ilmsem variant, kui võimalik, siis kohe maailmaklaverivirtuoosiks, vihatud Ehrbar meie muusikatoas oli mind sellele mõttele viinud, ning seda mõtet nende vastu relvana kasutades olin ma selle arendanud kõrgeima ja ülimalt täiuslikkuseni. Ega Glenni puhul olnud see teisiti, ka Wertheimeri puhul mitte, kes õppis kunsti, niisiis muusikat ainult selleks, et oma isa šokeerida, nagu ma tean, mõtlesin ma võõrastemajas. See, et ma klaverit õpin, on mu isa jaoks katastroof, on Wertheimer mulle öelnud. Glenn ütles seda radikaalselt: nad vihkavad mind ja mu klaverit. Kui ma ütlen Bach, hakkavad nad peaaegu oksele. Kui ta oli juba maailmakuulus, polnud ta vanemad ikka veel leppinud. Aga sellal kui tema oli järjekindlaks jäänud ning suutis neid lõpuks ja viimaks ometi oma geeniuses veenda, ehkki alles kaks või kolm aastat enne oma surma, olime Wertheimer ja mina oma vanematele pidanud siiski õiguse andma sellega, et oma virtuoosikarjääril läbi kukkusime ja seda juba väga varakult, *kõige häbiväärsemal viisil*, nagu ma oma isalt sageli kuulsin. Kuid mind ei rusunud klaverivirtuoosina läbikukkumine nii, nagu see rusus Wertheimerit, kes kannatas selle käes eluaeg kuni lõpuni – see loobumine, pühen-

dumine vaimuteadustele, millest ta kuni lõpuni ei teadnud, mis need tegelikult on, nagu mina kuni tänaseni ei tea, mis on filosoofilised asjad, filosoofia üldse. Glenn on triumfaator, meie oleme läbi kukkunud, mõtlesin ma võõrastemajas. Glenn lõpetas oma eksistentsi ainuõigel ajal, mõtlesin ma. Ja ta ei tapnud end ise, seega oma käega, nagu Wertheimer, kellel polnud muud valikut, kes pidi end üles pooma, mõtlesin ma. Nagu oli pikalt ette näha olnud Glenni lõpp, oli ka Wertheimeri lõpp pikalt ette näha olnud, mõtlesin ma. Glenn oli väidetavalt keset „Goldbergi variatsioone“ rabanduse saanud. Wertheimer ei kannatanud Glenni surma välja. Ta häbenes pärast Glenni surma, et on veel elus, et on geeniuse nii-öelda üle elanud, see piinas teda kogu viimane aasta, nagu ma tean. Kaks päeva pärast seda, kui olime lehest lugenud, et Glenn on surnud, saime Glenni isalt telegrammi, milles ta teatas meile oma poja surmast. Vaevu klaveri taha istunud, oli Glenn juba endasse vajunud, mõtlesin ma, ta nägi siis välja nagu mõni loom, lähemal vaatlusel nagu invaliid, veelgi lähemal vaatlusel aga nagu teravmeelne, ilus inimene, kes ta oli olnud. Oma emapoolse vanaema käest oli tema, Glenn, saksa keelt õppinud, mida ta rääkis soravalt, nagu ma juba osutasin. Ta häbistas oma hääldusega kõiki meie Saksa ja Austria kaasõpilasi, kes rääkisid täiesti käestlastud saksa keelt ja räägivad seda täiesti käestlastud saksa keelt eluaeg. Sest neil pole oma keele tunnet. Aga kuidas võib kunstnikul puududa oma emakeele tunne! ütles Glenn sageli. Ta kandis aastaid ühesuguseid, ehkki mitte neidsamu pükse, ta kõnnak oli kerge, mu isa oleks öelnud: härrandlik. Talle meeldis selge defineeritus ja ta vihkas ebamäärasust. Üks tema lemmiksõnu oli *enesedistsipliin*, ikka jälle ütles ta seda, ka Horowitzi õppetunnis, nagu ma mäletan. Kõige parema meelega jooksis ta veidi pärast keskööd veel tänavale või igatahes majast välja, seda olin ma juba Leopoldskronis täheldanud. Me peame aina värsket õhku hingama, ütles ta, muidu ei jõua me edasi ja oleme halvatud oma kavatsuses ülimat kätte saada. Enda vastu oli ta kõige hoolimatum. Ta ei lubanud endale mingit ebatäpsust. Ta rääkis üksnes pärast järelemõtlemist. Ta jälestas inimesi, kes rääkisid midagi lõpuni läbimõtlematut, järelikult jälestas ta peaaegu kogu inimkonda. Ja sellest jälestatud inimkonnast tõmbus ta lõpuks juba kahekümne aasta eest tagasi. Ta oli ainus maailmatahtsusega klaverivirtuoos, kes jälestas oma publikut ning selle jälestatud publiku eest tõepoolest ja lõplikult tagasi tõmbus. Ta ei

vajanud seda. Ta ostis endale metsa maja ning seadis end selles majas sisse ja täiustas end. Tema ja Bach elasid selles Ameerika majas kuni ta surmani. Ta oli korrafanaatik. Kõik tema majas oli kord. Kui ma koos Wertheimeriga esimest korda sinna sisse astusin, suutsin mõelda veel ainult tema *enesedistsipliini mõistele*. Kui olime tema majja astunud, ei küsinud ta meilt näiteks, kas meil on janu, vaid istus Steinway taha ja mängis meile ette need partiid „Goldbergi variatsioonidest“, mida oli meile Leopoldskronis päev enne ärasõitu Kanadasse ette mänginud. Ta mäng oli nüüd niisama täiuslik nagu tookord. Silmapilk oli mulle selge, et nii ei mängi kogu maailmas keegi peale tema. Ta vajus endasse ja alustas. Mängis nii-öelda altpoolt ülespoole, mitte ülalt alla nagu kõik teised. See oli tema saladus. Aastaid olin ma end piinanud mõttega, kas on õige teda Ameerikas üles otsida. Hale mõte. Wertheimer esiotsa ei tahtnud, ma pidin teda lõpuks veenma. Wertheimeri õde oli vastu, et ta vend otsib üles maailmakuulsa ja talle, nagu õde arvas, ohtliku Glenn Gouldi. Kuid lõpuks jäi Wertheimer vaidluses õega siiski peale ning tuli minuga Ameerikasse ja Glenni juurde. Olin endale ikka ja jälle öelnud, et see on viimane võimalus Glenni näha. Ma tõepoolest ootasin, et ta sureb, ja tahtsin teda tingimata veel kord näha, mängimas kuulda, mõtlesin ma võõrastemajas seistes ja hingates sisse selle halba lõhna, mida tundsin juba varasemast ajast. Ma tundsin Wankhamit¹⁰. Wertheimerit külastades olin ma Wankhamis ikka selles võõrastemajas peatunud, sest Wertheimeri juures ei saanud ma ööbida, ta ei talunud ööbivaid külalisi. Ma kuulatasin perenaise järele, aga midagi ei kostnud. Wertheimer vihkas ööbivaid külalisi, jälestas neid. Üleüldse külalisi, ükskõik milliseid, ta võttis nad vastu, vaevu olid need sisse astunud, kui ta saatis nad viisakalt välja, mitte et ta oleks ka mind otsekohe viisakalt minema saatnud, selleks olin ma talle siiski liiga lähedane, aga paari tunni pärast meeldinuks talle ometi rohkem, et ma kaoksen ja ei jääks sinna ega ööbiks. Ma pole tema pool kunagi ööbinud, see poleks mulle kunagi pähe tulnud, mõtlesin ma pilguga perenaist otsides. Glenn oli suurlinnaanimene nagu muide mina ja Wertheimerigi, põhimõtteliselt armastasime kõike suurlinlikku ja vihkasime maaelu, mida me aga (nagu muide omal moel ka elu suurlinnas) äärmise võimaluseni ära kasutasime.

10 Asula Ülem-Austrias.